

บทบาทของทุนต่างชาติ รัฐ และกลุ่มพี ในการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรภาคกลาง (2503-2523)

วิทยากร เชียงกุล

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ทุนนิยมโลกได้เริ่มเข้ามาในสังคมไทยอย่างมีนัยสำคัญ โลกได้ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มประเทศทุนนิยมศูนย์กลางก้าวหน้า และกลุ่มประเทศบริวารที่ล้าหลัง และโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกได้ถูกกำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว โดยที่ประเทศทุนนิยมศูนย์กลางก้าวหน้าเป็นฝ่ายส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมและสิ่งเข้าวัฏถุภีบและอาหาร พวกเขาได้เริ่มส่งทุนออกไปต่างประเทศ ครั้งแรก ๆ ในรูปเงินกู้เพื่อใช้ในโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคของรัฐบาลและประเทศบริวาร แต่ระยะหลัง ๆ ได้ส่งออกในรูปการลงทุนในสาขาเหมืองแร่และอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรของประเทศบริวารเพิ่มขึ้น¹

ในการที่รัฐทุนนิยมศูนย์กลางจะสามารถลงไว้ซึ่งขบวนการซูร์คัสส่วนเกิน(surplus) จากประเทศบริวารไปพัฒนาเศรษฐกิจประเทศตนได้ รัฐทุนนิยมศูนย์กลางจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการสะสมและขยายทุน (capital accumulation and capital expansion) พวกเขาสามารถบรรลุสิ่งนี้ได้ด้วยการ

- 1) ช่วยรัฐบาลประเทศบริวาร เสริมสร้างกลไกอำนาจรัฐ ระบบทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาการซูร์คัสส่วนเกินอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) กำจัดหรือควบคุมประชาชนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล
- 3) ลดการแข่งขันจากภายนอก
- 3) สร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยการให้เงินกู้ และ “ความช่วยเหลือ”²

ในกรณีของประเทศไทย บทบาทของทุนต่างชาติในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย นับตั้งแต่ไทยเปิดประตูการค้ากับประเทศตะวันตก ในปี พ.ศ. 2398 ถูกจำกัดโดยลักษณะเฉพาะของพัฒนาการของสังคม

ไทย กล่าวคือ เนื่องจากประเทศไทยไม่ได้ถูกยึดครองเป็นเมืองขึ้นโดยตรง และกลุ่มผู้ปกครองเก่าไม่ได้ถูกโค่นล้มไปเหมือนประเทศอื่น ๆ ชั้นผู้ปกครองของไทยจึงมีโอกาสที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ค่อนข้างมาก อังกฤษซึ่งเป็นผู้ที่ซึ่ซึ่ซึ่ส่วนเกินจากไทยมากที่สุด ในช่วงปี 2398 ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ยังอยู่ในช่วงของการเน้นการลงทุนทางด้านการศึกษา (ตีบูก, ไม้สัก, ยาง) และการค้า (การส่งออก-การนำเข้า) ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรมในไทยค่อนข้างน้อย นอกจากนี้แล้วรายได้จากผลผลิตส่วนเกินของข้าวและสินค้าขั้นปฐมอื่น ๆ ส่วนหนึ่งถูกส่งออกไปยังรัฐทุนนิยมศูนย์กลางและประเทศจีน แผ่นดินแม่ของพ่อค้าจีนโพ้นทะเล ซึ่งเป็นผู้คุมอุตสาหกรรมแปรรูปและการค้าในไทย และมีเหลือสำหรับการลงทุนใหม่ในไทยเองเพียงเล็กน้อย³

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง พร้อมกับการที่สหรัฐ ฯ ได้พัฒนาเป็นรัฐทุนนิยมศูนย์กลางชั้นแนวหน้าสถานการณ์ได้เปลี่ยนไป ความต้องการวัตถุดิบและการขยายตลาด ได้ทำให้สหรัฐ ฯ ให้ความสนใจประเทศไทยและประเทศในย่านเอเชียอาคเนย์มากขึ้น และยังภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนปฏิวัติสำเร็จในปี 2492 และพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามควบคุมภาคเหนือของเวียดนามไว้ได้ ความสำคัญของประเทศไทยในฐานะที่จะเป็นศูนย์กลางของฐานทัพอเมริกาในการรณรงค์ต่อต้านสงครามปฏิวัติในอินโดจีนก็ยิ่งเพิ่มขึ้น⁴

ดังนั้น นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง ทุนต่างชาติจึงได้พยายามผนวกประเทศไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่สหรัฐ ฯ ครอบงำในอัตราที่เร็วกว่าที่เคยทำมา

“ผลจากการเซ็นข้อตกลงร่วมมือกันระหว่างสหรัฐ ฯ กับไทยในปี 2493 ทำให้ไทยเริ่มรับคณะที่ปรึกษาทางทหาร คณะที่ปรึกษาพิเศษทางเทคนิคและเศรษฐกิจจากสหรัฐ ฯ เข้ามาในประเทศไทย หน่วยงานทั้งสองได้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองอย่างสำคัญ และตัวหน่วยงานเองได้ขยายใหญ่โตในช่วงสองทศวรรษหลังจากนั้น ในปี 2497 ไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสนธิสัญญาร่วมมือกันทางทหารแห่งเอเชียอาคเนย์ (SEATO) ซึ่งเป็นองค์การที่ทำหน้าที่เป็นหัวหอกในนโยบายสงครามเย็นของกัลลีส (รวมท. ต่างประเทศสหรัฐ ฯ) ในภูมิภาคแถบนี้”⁵

นอกจากความช่วยเหลือทางทหารและตำรวจในการ “เสริมสร้างอำนาจรัฐ” แล้ว ประเทศไทยยังได้รับความช่วยเหลือทางการพัฒนาการเกษตรจากสหรัฐ ฯ ตั้งแต่ปี 2492 ด้วยเหตุผลซึ่งนักวิชาการอเมริกันคนหนึ่งได้อธิบายไว้ภายหลัง คือ

“ในปี 2492 สหรัฐ ฯ ได้ให้ความช่วยเหลือทางการเกษตรแก่ประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ ในจีนพวกคอมมิวนิสต์เพิ่งได้ชัยชนะในมาเลเซีย อังกฤษกำลังรบกับหน่วยจรรยาธรรมคอมมิวนิสต์ ในอินโดจีน ฝรั่งเศสกำลังพ่ายแพ้พวกเวียดมินห์

ขณะที่พวกกบฏซุกในฟิลิปปินส์กำลังแข็งขัน นอกไปจากนี้ ประเทศอินเดีย พม่ากำลังประสบปัญหาขาดแคลนข้าว ซึ่งสามารถก่อให้เกิดผลกระทบทางการเมืองที่สำคัญได้”⁶

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทางการเมืองในไทยในช่วงปี 2490-2500 เป็นไปอย่างผันผวนไม่มั่นคง เนื่องจากการแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างทหารกลุ่มต่าง ๆ และการขยายตัวของขบวนการฝ่ายค้านที่ก้าวหน้า นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ความพยายามของรัฐทุนนิยมศูนย์กลางที่จะผนวกไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกอย่างใกล้ชิดขึ้นมาขึ้น ต้องประสบอุปสรรคพอสมควร ปัญหาได้รับการแก้ไขให้ตกไปภายหลังจากที่สหรัฐ ฯ สนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ทำการรัฐประหารในปี 2500 ในปีต่อมา จอมพลสฤษดิ์ได้ยึดอำนาจจากรัฐบาลเดิมที่เขาแต่งตั้งขึ้น และตั้งตัวเป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ ตั้งกันเสริมสร้างรัฐไทยเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของทุนต่างชาติ, กลุ่มข้าราชการและนายทุนในประเทศ จอมพลสฤษดิ์ได้ยุบสภาผู้แทน, ห้ามจัดตั้งสหภาพแรงงาน, จับฝ่ายค้านนับร้อยเข้าคุก, ควบคุมสื่อสารมวลชน จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนและคณะกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อแผ้วถางทางสำหรับการพัฒนาทุนนิยมบริวารในประเทศไทย

พิจารณาในระดับโลก เราจะเห็นได้ว่าในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ขึ้นมามีอำนาจนี้ การขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง ทุนนิยมโลกไม่ได้ครอบงำสังคมนิรวารจาก “ภายนอก” ด้วยการสร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาขึ้นใหม่ (การค้าและการกู้ยืม) อีกต่อไป แต่ได้เข้าไปครอบงำ “ภายใน” สังคมนิรวารโดยตรง (การลงทุน) แบบวิถีการผลิตของทุนนิยมศูนย์กลางสามารถสร้างขึ้นใหม่ในรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะภายในองค์ประกอบสังคมนิรวารที่ถูกครอบงำและพึ่งพานั้นเอง?

แผนการของรัฐทุนนิยมศูนย์กลางในการที่จะเข้ามาครอบงำภายในประเทศไทยโดยตรง จะเห็นได้ชัดจากรายงานของที่ปรึกษานานาชาติ เรื่อง “โครงการพัฒนาการของรัฐสำหรับประเทศไทย” ซึ่งตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษในปี 2502⁸ รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและข้อเสนอแนะฉบับนี้ ได้กลายเป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางสำหรับการร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504-2509) และแผนฉบับอื่น ๆ ที่ตามมา รายงานฉบับนี้ซึ่งหลายคนถือว่าเป็นการวิจัยทางเศรษฐกิจในขอบเขตที่กว้างขวางเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ประกอบไปด้วยการวิเคราะห์บทบาทของรัฐในการพัฒนาประเทศโดยทั่วไป และการวิเคราะห์เศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ เช่น เกษตร, อุตสาหกรรม, เหมืองแร่และพลังงาน, การขนส่งและการคมนาคม ฯลฯ อย่างค่อนข้างละเอียด ทีมที่ปรึกษานานาชาติซึ่งได้เข้ามาทำวิจัยในช่วงปี 2500-2501 ได้วิจารณ์วิธีการบริหารจัดการเศรษฐกิจของรัฐบาลที่พวกเขาเห็นว่าไม่มีประสิทธิภาพหลายประเด็น พวกเขาได้เสนอให้รัฐบาลไทยยุบหรือขยายรัฐวิสาหกิจให้เอกชนทำแทน, พัฒนาและขยายระบบราชการให้ใหญ่โตและมีประสิทธิภาพ เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจภาคเอกชน, ให้

รัฐบาลไทยกู้เงินจากต่างประเทศมาลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขื่อน, ถนน, ไฟฟ้า ทั้งนี้เพื่อที่ประเทศไทยจะ “พัฒนา” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทุนนิยมโลกเร็วขึ้น สำหรับสาขาเกษตร ธนาคารโลกได้แนะนำว่า ผลผลิตข้าวสามารถเพิ่มขึ้นได้มาก ถ้าหากว่ามีโครงการพัฒนาซึ่งวางแผนอย่างดี รวมทั้งการชลประทาน, การจัดหาพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย, การใช้เทคนิคสมัยใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิตต่อไร่ แต่ธนาคารโลกก็ได้ตั้งข้อสังเกตอย่างระมัดระวังว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนาความสามารถในการบริหารและจัดการทางเทคนิค เพื่อที่จะชี้แนะการพัฒนาให้เป็นไปตามนโยบายที่ต้องการพร้อมกันไปกับการลงทุนของรัฐบาล เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว “ประชาชนจะบริโภคสิ่งที่เขาผลิตได้เพิ่มขึ้นและมีเหลือสำหรับส่งออกน้อยลง”⁹ ที่ขณะเช่นนี้เป็นตัวอย่างแบบฉบับของยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทุนนิยมบิوارที่มุ่งขูดรีดผลผลิตส่วนเกินจากชาวนาเพื่อส่งออกหาเงินตราต่างประเทศมาสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรม¹⁰

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการวิเคราะห์ของที่ปรึกษาจากธนาคารโลก สิ่งที่เขาสนใจก็คือ การแก้ปัญหาด้านเทคนิคและการเพิ่มผลผลิต พวกเขาไม่ได้สนใจในประเด็นว่าจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้ตอบแทนจากการขายผลผลิตเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ที่ปรึกษาจากธนาคารโลกได้สนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนนิยมที่มุ่งขูดรีดผลผลิตส่วนเกินจากสาขาเกษตร นั่นก็คือทั้งการเก็บภาษีพรีเอมิชชั่น ซึ่งมีผลเท่ากับเป็นการโอนรายได้ของชาวนามาสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรม เพราะเป็นการกดราคาข้าวให้ต่ำเพื่อที่จะได้กำไรค่าจ้างให้ต่ำตามไปด้วย โดยที่ปรึกษาจากธนาคารโลกอ้างว่า ภาษีนี้ไม่ได้มีผลกดคั้นชาวนาให้หมดกำลังใจนัก และถึงการยกเลิกหรือลดภาษีนี้ ผลประโยชน์ก็จะไม่ถึงมือชาวนาเท่าไร และข้อสำคัญคือการเลิกพรีเอมิชชั่นจะมีผลกระทบต่อรายได้รัฐบาลและจะเป็นปัญหาสำหรับคนส่วนใหญ่ซึ่งบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักด้วย

บทบาทของทุนต่างชาติ ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของไทย อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ

ประการแรก ผนวกการผลิตและการกระจายแลกเปลี่ยนสาขาเกษตรเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก ด้วยการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัยและทำให้การเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ปรึกษาจากธนาคารโลกแนะนำให้ชาวนาเปลี่ยนจากการปลูกข้าวไปปลูกพืชที่ทำเงินอย่างอื่น ๆ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย เพิ่มขึ้น เพื่อที่ว่าชาวนาไทยจะได้สามารถบ่อนดินค่าเกษตรราคาถูกที่เป็นที่ต้องการของตลาดทุนนิยมโลก¹¹ ระยะเวลาสั้นก็จะต้องพึ่งพาการสั่งซื้อปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ยเคมี, ยาปราบศัตรูพืช, แกร็กเตอร์ ฯลฯ จากประเทศทุนนิยมศูนย์กลางเพิ่มขึ้น¹²

ตารางที่ 1

การส่งออกสินค้าเกษตรและสินค้าแปรรูปการเกษตรบางรายการ (สินค้าที่ผลิตได้มากในภาคกลาง)

	2503		2523	
	ปริมาณ (เมตริกตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ปริมาณ (เมตริกตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
ข้าว	1,202,772	2,570	2,799,724	19,508
ข้าวโพค	514,941	551	2,202,510	7,299
มันสำปะหลัง	269,733	288	5,217,702	14,887
ถั่วเขียว	23,033	48	179,350	1,448
ละหุ่ง	—	—	180,592	660
น้ำตาล	5,723	8	451,696	2,975
ผลไม้กระป๋อง	—	—	128,842	1,475

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน, มกราคม 2518 และ ตุลาคม 2524

ตารางที่ 2

มูลค่าการนำเข้า แท้ริกเตอร์และเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตร และ ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืช (ล้านบาท)

ปี	แท้ริกเตอร์และเครื่องทุ่นแรงทางการเกษตร	ปุ๋ยและยา
2503	70	105
2513	432	582
2523	2,414	4,225

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย (เช่นเดียวกับตารางแรก)

ประการที่สอง ทูตต่างชาติมีบทบาทในมาร่วมมือกับรัฐ ทูตนิยมบิوار และนายทุนในชาติ ในการชุกผลผลิตส่วนเกินจากสาขาเกษตร เพื่อไปสนับสนุนการพัฒนาสาขาอุตสาหกรรม, บริการและการค้า พวกเขาได้ร่วมมือกันใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะกดให้ราคาสินค้าเกษตรอยู่ในระดับต่ำ เพื่อที่พวกเขาจะได้ประโยชน์ 2 ทางคือ ทางแรก พวกพ่อค้าผู้ส่งออก, ผู้แปรรูปสินค้าเกษตรจะได้กำไรมาก และสะสมทุนได้เพิ่มขึ้น ทางที่สองคือ นายทุนอุตสาหกรรมและสาขารบริการจะได้ประโยชน์จากการที่อาหารในประเทศมีราคาต่ำ ทำให้สามารถกดค่าจ้างในประเทศให้อยู่ในระดับต่ำได้ (ในระบบทุนนิยม ซึ่งพลังแรงงานเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง ค่าจ้างถูกกำหนดจากต้นทุนในการเลี้ยงดูและผลิตคนงานขึ้นมาใหม่ นั่นก็คือระดับที่คนงานและครอบครัวพออยู่พอกินได้)

ตารางที่ 3

ราคาสินค้าเกษตรที่เกษตรกรขายได้และราคาส่งออกโดยเฉลี่ยปี 2522/23

		บาท/ตัน
	ราคาที่เกษตรกรขายได้	ราคาที่ส่งออก
ข้าว	2,242	6,968
ข้าวโพค	2,090	3,314
มันสำปะหลัง	770	2,853
ถั่วเขียว	4,770	8,074

ที่มา : 1) สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2522/23

2) ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน, ตุลาคม 2524

ในการค้าระหว่างประเทศ นายทุนต่างชาติ (อเมริกา, ญี่ปุ่น, เยอรมัน, สิงคโปร์) ได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือการส่งออกสินค้าเกษตรและสินค้าแปรรูปที่คั่งขังขึ้นอยู่กับตลาดผู้ขาย อาทิเช่น ข้าวโพค มันสำปะหลัง ยาง น้ำตาล¹⁸ ส่วนการส่งออกข้าวและพืชทำเงินอื่น ๆ ถูกควบคุมโดยพ่อค้าเงินโพ้นทะเล ซึ่งหลายคนถือสองสัญชาติ และมีการลงทุนในฮ่องกง ไต้หวัน สิงคโปร์ และที่อื่น ๆ ดังนั้น ส่วนหนึ่งของรายได้จากการส่งสินค้าเกษตรออก จึงถูกโอนกลับไปประเทศอื่นและมีเหลือสำหรับการลงทุนใหม่ในประเทศไทยน้อยลง ทำให้การพัฒนาทุนนิยมบิوارมีลักษณะจำกัด

ทุนต่างชาติและอุตสาหกรรมเกษตร

บทบาทของทุนต่างชาติในอุตสาหกรรมเกษตรในประเทศไทย อยู่ที่ปริมาตรของการกระจาย แลกเปลี่ยน (เช่น การควบคุมการส่งออกสินค้าเกษตรและการนำเข้าสินค้าที่ใช้เป็นปัจจัยผลิตในการเกษตร) และอุตสาหกรรมแปรรูป มากกว่าจะอยู่ที่การลงทุนทำการผลิตโดยตรง เนื่องจากประเทศไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง จึงมีการลงทุนทำการเกษตรขนาดใหญ่ของชาวต่างชาติในน้อยกว่าประเทศบริวารหลายแห่ง (เทียบกับอเมริกาใต้หรือแม้แต่ทางเอเชียบางแห่ง) การทำฟาร์มภายใต้ข้อผูกพันกับโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรของบริษัทข้ามชาติ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่กำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นในภาคกลางและภาคเหนือ ช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ชาวนาได้รับการจูงใจให้เปลี่ยนจากการทำนา หันมาปลูก สับปะรด อ้อย เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ภายใต้ข้อผูกพันกับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตรต่างชาติ หรือบริษัทร่วมทุนไทยกับต่างชาติ เพิ่มมากขึ้นทุกที

การควบคุมการส่งออกสินค้าเกษตรออกของทุนต่างชาติ จะเห็นได้ชัดในกรณีของ มันสำปะหลัง, ไบโอสบ, ยางพารา และข้าวโพด สำหรับมันสำปะหลังซึ่งเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้เป็นอันดับสองของ ไทยรองจากข้าว ในปี 2523 บริษัทข้ามชาติเยอรมันและสหรัฐ ฯ 6 บริษัทกุมการส่งออกมันสำปะหลัง ร้อยละ 99 ของมันที่ส่งออกทั้งหมด บริษัทเหล่านี้นอกจากเป็นบริษัทส่งออกในประเทศไทยแล้ว ยังเป็น ตัวแทนบริษัทตั้งเข้าในต่างประเทศด้วย บริษัท KORHN และ PETER CRIMER มีโรงงานแปรรูป และเรือบรรทุกสินค้าของตนเอง ทั้งเป็นผู้ขายส่งในตลาดยุโรปด้วย¹⁴ บริษัท CONTINENTAL OVERSEA ของสหรัฐ ฯ ที่เป็นบริษัทข้ามชาติที่ตั้งมันสำปะหลังรายใหญ่เป็นผู้ส่งออกข้าวโพดรายใหญ่ของไทย¹⁵ และข้าวโพดที่ส่งออกของไทยมากกว่าร้อยละ 60 ต้องขึ้นอยู่กับผู้ส่งเข้าจากญี่ปุ่นและไต้หวัน เพียงสอง ประเทศ

บริษัทข้ามชาติได้เข้ามาบทบาทใน "การทำฟาร์มภายใต้ข้อผูกพัน" เพิ่มขึ้น พวกเขาได้ค่า ปริญญา, โทสินเชื้อ, ยาพืชพันธุ์ ปุ๋ย, ยาปราบศัตรูพืช, พันธุ์สัตว์, วัคซีนสัตว์และอาหารสัตว์ โดยระบบเงินเชื่อ และสัญญาว่าจะซื้อพืชผล ประเภท อ้อย สับปะรด ผลไม้และผัก รวมทั้งไก่และหมู จากชาวไร่ โดยวิธีนี้ พวกชาวไร่ชาวนายังคงมีสิทธิเหนือที่ดิน, เครื่องมือและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ แต่ ผลตอบแทนที่เขาได้รับจะถูกกำหนดโดยบริษัทข้ามชาติหรือนายหน้าตัวแทน

การศึกษาเรื่องการค้าอ้อยภายใต้ข้อผูกพันในไทยพบว่า อ้อยส่วนใหญ่ถูกขายในตลาดล่วงหน้า ผ่านระบบนายหน้าให้กับโรงงานน้ำตาล ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด จนสามารถรวมหัวกันสร้างอำนาจผูก ชาติในการรับซื้ออ้อยได้¹⁶ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าอ้อยเป็นสินค้าที่ไม่สามารถขายในตลาดอื่นนอกจากโรงงาน ทำน้ำตาลได้ การเสียเปรียบของผู้ปลูกอ้อยจะเห็นได้จากตารางเปรียบเทียบ ต้นทุนและราคาอ้อย ที่ชาวไร่ ขายได้ เทียบกับราคาน้ำตาลส่งออก

ตารางที่ 4

เปรียบเทียบราคาน้ำตาลและราคาอ้อยที่สามารถใช้ผลิตน้ำตาลได้ 1 ตัน*, 2522.

	บาท	สัดส่วนคิดเป็นร้อยละ
ราคาส่งออกน้ำตาลดิบ (FOB)	4,200	100.0
ราคาอ้อยที่โรงงานจ่าย	3,306	78.2
ราคาอ้อยที่ผู้ปลูกได้รับ	2,446	58.2
ค่าใช้จ่ายในการปลูกอ้อย	2,387	56.8

* อ้อย 11.76 ตัน เท่ากับน้ำตาลดิบ 1 ตัน

ที่มา : วิไลวรรณ วันนิธิกุล การค่าน้ำตาลภายใต้ข้อมูลทันสมัย, การศึกษาเรื่องนโยบายราคาและการตลาดของสินค้าเกษตร เล่ม 5 คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2523

การศึกษาเรื่องระบบตลาดสับประค ก็แสดงให้เห็นว่าเป็นพืชที่ผลิตขึ้นมาภายใต้ระบบข้อมูลกัน เช่นกัน ถึงแม้ว่าสับประคส่วนหนึ่งจะขายให้กับผู้บริโภคในตลาดทั่วไปได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะต้องขายให้กับโรงงานอุตสาหกรรมสับประคระบองเพียงไม่กี่แห่ง และชาวไร่สับประคมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบโรงงานอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อมีปริมาณผลผลิตสับประคในท้องตลาดมากเกินไป¹⁷

ตารางที่ 5

จำนวนฟาร์มและพื้นที่เพาะปลูกอ้อย และสับประค ในภาคกลาง

ปี	อ้อย		สับประค	
	จำนวนฟาร์ม	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	จำนวนฟาร์ม	พื้นที่ไร่เพาะปลูก (ไร่)
2506 ¹⁾	17,043	221,710	22,811	64,885
2521 ²⁾	67,704	1,980,361	9,923	184,834

ที่มา : 1) สำนักงานสถิติแห่งชาติ สัมมะโนเกษตร ปี 2506 พื้นที่เป็นสถิติพื้นที่เก็บ...

2) สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สัมมะโนเกษตร ปี 2521

บริษัทร่วมทุนอุตสาหกรรมสับปรดที่ใหญ่ที่สุด 2 บริษัท คือ โกลไทยแลนค์ (ทุนสหรัฐ ฯ) และ บริษัทอุตสาหกรรมสับปรดกระป๋องไทย (ทุนญี่ปุ่น) ผลิตสับปรดกระป๋องได้ราวร้อยละ 40 ของผลผลิต สับปรดกระป๋องทั้งหมดในประเทศไทย ส่วนบริษัทอุตสาหกรรมสับปรดกระป๋องที่เป็นของนายทุนไทย จำเป็นต้องขายสับปรดกระป๋องผ่านตัวแทนของบริษัทข้ามชาติ โดยบริษัทครายี่ห้อที่กระป๋องแคมแค้ว แทนจะเป็นผู้กำหนด¹⁸ ดังนั้น อุตสาหกรรมสับปรดกระป๋องยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของบริษัทข้ามชาติ มากเช่นกัน ทั้งน้ำคาลและสับปรดกระป๋อง เป็นสินค้าออกที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นมากในรอบยี่สิบปีที่ผ่านมา ในปี 2504 ไทยส่งน้ำคาลออกเพียง 1,537 ตัน มูลค่า 3 ล้านบาท แต่ในปี 2523 ไทยส่งน้ำคาล ออก 451,696 ตัน มูลค่า 2,975 ล้านบาท ส่วนอุตสาหกรรมสับปรดกระป๋อง ปี 2503 ส่งออกได้ 250 ตัน มูลค่าประมาณ 1000 ล้านบาท ในปี 2523 ส่งออก 128,842 ตัน มูลค่า 1,475 ล้านบาท¹⁹ ข้อที่น่าสังเกต สำหรับการทำให้ฟาร์มสับปรดอย่างหนึ่งคือ ขณะที่พื้นที่เพาะปลูก ปี 2521 เพิ่มจากปี 2506 มาก แต่จำนวน ฟาร์มลดลง แสดงว่ามีการรวมศูนย์การผลิตเป็นฟาร์มขนาดใหญ่เพิ่มขึ้น (ดู ตารางที่ 6)

การทำฟาร์มเลี้ยงไก่และหมูภายใต้ข้อผูกพัน ก็ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะใน ภาคกลาง จากการศึกษาการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในจังหวัดระยอง, ชลบุรี, สมุทรปราการ, นครปฐมและราชบุรี พบว่าผู้เลี้ยงไก่ส่วนใหญ่ทำฟาร์มภายใต้ข้อผูกพันกับบริษัทอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ขนาดใหญ่ โดยพวกเขา จะได้สินเชื่อจากบริษัทอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ในรูปของการเบิก อาหารสัตว์, พันธุ์สัตว์, ยา มาล่วงหน้า เมื่อเลี้ยงไก่โตก็จะขายให้บริษัท ตามราคาที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า หรือไม่ก็ทางบริษัทจะเป็นผู้ลงทุนจัดหา บั๊จจยการผลิตให้ทุกอย่างและจ่ายค่าตอบแทนให้ผู้เลี้ยงไก่เมื่อไก่โต โดยคิดค่าตอบแทนให้จากปริมาณผล ผลิตไก่²⁰ เนื่องจากอุตสาหกรรมอาหารสัตว์เกือบร้อยละ 90 อยู่ในความควบคุมของบริษัทใหญ่เพียง 8 บริษัท ในปี 2518²¹ ดังนั้นผู้เลี้ยงไก่จึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบบริษัทอุตสาหกรรมอาหารสัตว์อยู่เสมอมา

ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา บริษัทอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ยังได้เริ่มลงทุนทำฟาร์มเลี้ยงไก่และหมู ตลอดจนทำไร่ข้าวโพด ถั่วเขียว ขนาดใหญ่ เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการทำอาหารสัตว์ สถิติจากคณะกรรมการ ส่งเสริมการลงทุนจนถึงปี 2522 มีผู้ขอส่งเสริมการลงทุนการเกษตรในไร่ขนาดใหญ่รวม 19 บริษัท ใน จำนวน 8 บริษัทลงทุนในภาคกลาง โดยมีพื้นที่เพาะปลูกรวม 98,900 ไร่²²

ตารางที่ 6

จำนวนฟาร์ม และจำนวนหมูและไก่ในฟาร์ม ในภาคกลาง

ปี	หมู		ไก่	
	จำนวนฟาร์ม	จำนวนหมู	จำนวนฟาร์ม	จำนวนไก่
2508	208,248	900,518	534,287	10,177,93 ⊕
2521	206,081	1,882,263	417,463	19,103,77 ⊕

ที่มา : สำนักทะเบียน 2508, 2521

จากตารางที่ 6 จะสังเกตได้ว่า ในรอบ 15 ปี จำนวนหมูและไก่ที่เลี้ยงได้เพิ่มขึ้น แต่จำนวนฟาร์มกลับลดลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการรวมศูนย์การลงทุนอยู่ในมือของเจ้าของฟาร์มขนาดกลางและขนาดใหญ่มากขึ้น

ชาวนาที่เปลี่ยนจากการปลูกข้าวไปปลูกพืชทำเงินอื่น ๆ ภายใต้ข้อผูกพัน ในช่วงแรก ๆ ก็จะพอใจกับรายได้ที่สูงขึ้นจากเดิม แต่เมื่อทางบริษัทรับซื้อและหน่วยงานส่งเสริมการเกษตรของรัฐชักจูงให้คนอื่น ๆ หันมาปลูกพืชอย่างเดียวกันมากขึ้น ก็ทำให้ผลผลิตล้นตลาด ราคาตก ประกอบกับการที่ชาวไร่ต้องพึ่งการซื้อปัจจัยการผลิตและขายพืชผลให้กับบริษัทใหญ่ซึ่งมีไม่กี่ราย ทำให้ชาวไร่ต้องซื้อปัจจัยการผลิตในราคาสูงชันและรายได้สุทธิลดลง ก็จะเห็นได้จากตัวอย่างของปอ, มันสำปะหลัง สับปะรด²³ รวมทั้งในกรณีของการเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ภายใต้ข้อผูกพันกับบริษัทด้วย

บทบาทของรัฐในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมเกษตร

ถึงแม้ว่ารัฐไทยจะได้อำนาจและพัฒนามาเป็นเวลานานนับพันปี ลักษณะของการพัฒนารัฐสมัยใหม่ นับตั้งแต่ราวปี 2503 ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากรัฐบาลสหรัฐ ฯ จอมพลสฤษดิ์ ผู้ได้รับการกล่าวขวัญถึงในแง่ เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มและกระตือรือร้นที่จะพัฒนารัฐไทยให้ทันสมัย²⁴ จริง ๆ แล้วไม่ได้แสดงบทบาทที่ขัดแย้งกับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของทุนนิยมโลกแต่อย่างใด หน่วยงานที่ปรึกษาอเมริกัน ตั้งแต่ที่ปรึกษาทางทหาร ไปจนถึงผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตร ได้เข้ามามีส่วนจัดองค์การและพัฒนาหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลสฤษดิ์อย่างมาก และหน่วยงานราชการ ที่เป็นกลไกสำคัญของรัฐก็ได้ขยายตัวอย่างใหญ่หลวงในช่วงยี่สิบปี ในปี 2504 มีข้าราชการและลูกจ้าง ทั้งพลเรือนและทหาร 480,000 คน (พลเรือน 230,000 คน ทหาร 150,000 คน)²⁵ ยี่สิบปีต่อมา จำนวนข้าราชการพลเรือน, ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ, และทหาร ตำรวจ ได้เพิ่มเป็น 1.4 ล้านคน²⁶ ธนาคารโลกเคยเปรียบเทียบไว้ในรายงานปี 2521 ว่า ถ้าเทียบกับประชากรที่มีงานทำ ทุก 12 คน จะเป็นคนที่กินเงินเดือนรัฐเสีย 1 คน²⁷

บทบาทของรัฐบาลไทย ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเกษตร ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา จะเห็นได้จากการดำเนินแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรวม 4 แผน ซึ่งครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ปี 2504-2524 วัตถุประสงค์หลักของแผนที่ 1 และแผนที่ 2 ในช่วงทศวรรษแรก คือ เพื่อให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตในอัตราสูง และเพื่อสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงได้มีการใช้จ่ายเงินจำนวนมาก (ส่วนสำคัญจากต่างประเทศ) ในการสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานในชนบท เช่น เขื่อน, อ่างเก็บน้ำ, ถนน, งานวิจัยและส่งเสริมการเกษตร และในการส่งเสริมเศรษฐกิจเอกชนพัฒนาการผลิตและการตลาด ส่วนแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 3 และ 4 ในช่วงทศวรรษหลังเจ้าหน้าที่รัฐบาล เริ่มตระหนักว่าการเจริญเติบโตที่ไม่สมดุลย์ ระหว่างภาคในเมืองและภาคชนบท รวมทั้งมีการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ระหว่างประชาชน

ในภาคภูมิศาสตร์. ภาคเศรษฐกิจและสาขาอาชีพต่าง ๆ กัน²⁸ แต่สิ่งที่ผู้วางแผนพัฒนาทำได้คือการเพิ่มเป้าหมายการกระจายการพัฒนาและการกระจายรายได้ไว้ในแผนฉบับที่ 3 และ 4 แต่ไม่ได้มีความพยายามที่จะเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวแต่อย่างใด

แนวคิดเบื้องหลังการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยโดยไม่ต้องกระจายรายได้ให้เป็นธรรม ก็คือ ต้องการเพิ่มผลผลิตส่วนเกินของสินค้าเกษตร เพื่อที่จะได้มีอาหารราคาถูก และแรงงานราคาถูกไว้ช่วยทำงานพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเพื่อที่จะได้มีการสะสมทุนและขยายการลงทุนต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ การสะสมทุนนั้น ทำผ่านการเก็บภาษี, การส่งออก, การทวงกำไรจากการค้า, การขนส่งและการแปรรูปสินค้าเกษตร แนวคิดของจอมพลสฤษดิ์เอง เข้านกันได้กับแนวคิดของระบบทุนนิยมโลก

“เกี่ยวกับประชาชนทั่วไป สฤษดิ์รู้สึกว่ อย่างน้อยก็ในช่วงปัจจุบัน พวกเขาควรจะต้องยังคงเป็นชาวนาชาวไร่แบบที่เคยเป็น และปล่อยให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการดูแลความต้องการทางวัตถุของพวกเขา ประชาชนควรจะพอใจที่จะทำมาหากินบนดินแดนของตนไป และดำเนินชีวิตประจำวันอย่างสงบเสงี่ยมเรียบร้อย”²⁹

เพื่อที่จะให้บรรลุแนวคิดดังกล่าว รัฐบาลไทยได้ขยายส่วนราชการที่ทำหน้าที่เป็นกลไกอำนาจรัฐ คือการปราบปรามควบคุมอย่างใหญ่โต และขยายขอบข่ายการสื่อสารคมนาคมอย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะสกัดกั้นการต่อต้านและความไม่พอใจของประชาชนในประเทศ และเพื่อที่จะพิทักษ์เสริมสร้างระบบการทุจริตผลผลิตส่วนเกินและการสะสมทุน ให้ดำรงอยู่และเจริญเติบโตต่อไป งบประมาณสำหรับการรักษาความสงบ (ทั้งตำรวจและทหาร) ได้เพิ่มขึ้นถึง 16 เท่าในรอบยี่สิบปีจาก 1,768 ล้านบาท ในปี 2504 มาเป็น 28,396 ล้านบาท ในปี 2523 (ประมาณ 26% ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด)³⁰

เพื่อที่จะต่อต้านการแทรกซึมก่อความไม่สงบของคอมมิวนิสต์ในชนบท ซึ่งได้ขยายตัวเพราะการปกครองที่ใช้อำนาจและทุจริตของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ รัฐบาลไทยได้จัดตั้งกองบัญชาการอำนาจการปราบปรามคอมมิวนิสต์ขึ้น ในปี 2505 ด้วยความช่วยเหลือทางการเงินและเทคนิคจากรัฐบาลสหรัฐ ฯ และในช่วงไม่ถึงสิบปีหลังจากนั้น กำลังของทหารและตำรวจไทยได้เพิ่มขึ้นเป็นราว 260,000 คน (ไม่รวมทหารสหรัฐ ฯ ที่มาประจำฐานทัพในไทยเพื่อทำสงครามเวียดนามอีก 50,000 คน)³¹ หน่วยงานพลเรือนก็ได้มีการขยายตัวอย่างมากเช่นกัน ถนน วิทยุ โทรทัศน์ ได้ขยายขอบข่ายไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ชนบทซึ่งเคยอยู่ห่างจากศูนย์กลางรัฐในกรุงเทพฯ ได้ถูกผนวกเข้ามาอยู่ในข่ายงานการควบคุมชั้นนำของรัฐอย่างที่ได้ลึซิมมากกว่ายุคสมัยใด

เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกในการขูดผลผลิตส่วนเกินจากสาขาเกษตร รัฐบาลไทยได้ใช้งบประมาณ ประมาณ 200,000 ล้านบาท ในช่วงปี 2504-2519 สำหรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการสร้างรัฐ ด้วยการสร้างถนน, เขื่อน, ท่าเรือ, กำลังทหาร, ตำรวจ, ส่วนราชการ การลงทุน ทางการศึกษา ฯลฯ³² นอกจากการลงทุนดังกล่าวจะมีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรแล้ว การเติบโตเฟื่องฟูของสินค้าเกษตรในตลาดต่างประเทศ, การขยายพื้นที่เพาะปลูกและความวิริริมาของชา น

ชาวไร่เองซึ่งได้รับแรงจูงใจจากการขยายตัวของทุนนิยมโลกก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรของไทยเพิ่มขึ้นมากในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา³³

รัฐบาลไทยสามารถหาเงินทุนมาสนับสนุน สิ่งที่เรียกว่า “โครงการพัฒนา” ด้วยการเก็บภาษีที่มีลักษณะถดถอยหลัง เพราะส่วนใหญ่เก็บจากภาษีทางอ้อม เช่น ภาษีสินค้าออก, สินค้าเข้า, ภาษีการค้า. ด้วยการหาทำไรจากรัฐวิสาหกิจที่ผูกขาด และด้วยการกู้ยืมจากต่างประเทศ นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลเข้าผูกขาดการค้าข้าวเอง การผูกขาดนี้ได้ถูกยกเลิกในปี 2498 และได้เปลี่ยนมาเป็นการเก็บภาษีพรีเอมิชชั่นจากผู้ส่งออกแทน³⁴ ถึงแม้ว่าการเก็บภาษีพรีเอมิชชั่น รัฐบาลจะอธิบายว่า เป็นการเก็บภาษีจากผู้ส่งข้าวออกเพื่อที่รัฐบาลจะนำมาใช้จ่ายพัฒนาการเกษตรของไทย แต่ความเป็นจริงแล้ว พ่อค้าส่งข้าวออกเพียงแต่ผลักภาระภาษีพรีเอมิชชั่นให้แก่ชาวนา ทำให้ชาวนาขายข้าวได้ต่ำกว่าที่เขาควรจะได้ระหว่าง 40–90 %³⁵ และผลที่แท้จริงของการเก็บค่าพรีเอมิชชั่น คือ เป็นการกดให้ข้าวในประเทศมีราคาต่ำทำให้ค่าครองชีพต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ในตลาดแข่งขันเสรี และเป็นการเพิ่มรายได้ให้รัฐบาล การเก็บภาษีพรีเอมิชชั่นผสมกับนโยบายบังคับให้ผู้ส่งข้าวออกต้องขายข้าวสำรองให้รัฐบาลในราคาถูก และนโยบายจัดสรรโควตาการส่งออกให้กับผู้ส่งออกจำนวนน้อยราย ก่อให้เกิดผลต่อสาขาเกษตร 2 ด้านคือ “เป็นตัวอย่างของการพัฒนาสาขาเกษตรโดยส่วนรวม และทำให้ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวต่ำกว่าผลตอบแทนจากการปลูกพืชอย่างอื่น”³⁶

ตารางที่ 7

มูลค่าข้าวส่งออก, ภาษีพรีเอมิชชั่นและอากรส่งออก

(หน่วย : ล้านบาท)

ปี	ข้าวส่งออก	พรีเอมิชชั่นและอากรส่งออก
2503	2,570 ¹⁾	784
2504	3,598 ¹⁾	914
2505	3,316	760
2506	3,810	846
2507	4,774	1,311
2508	4,509	1,198
2509	4,079	982
2510	4,735	1,056

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ปี	ข้าวส่งออก	พรีเมียมข้าวและอากรส่งออก
2511	3,864	1,388
2512	3,072	934
2513	2,507	552
2514	2,939	264
2515	4,491	310
2516	3,692	476
2517	9,754	3,274
2518	5,780	859
2519	8,778	423
2520	13,302 ¹⁾	1,083
2521	10,425 ¹⁾	1,510
2522	15,592 ¹⁾	1,421

ที่มา : กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 8

ราคาข้าวที่ชาวนาขายได้, ราคาข้าวขายส่ง และราคาข้าวที่ส่งออก

ปี	ราคาข้าวที่ชาวนาขายได้ ¹⁾ (ต่อเกวียน)	ราคาขายส่ง ²⁾ (ต่อตัน)	ราคาส่งออก ³⁾ (ต่อตัน)
2513	628	1,905	2,366
2518	1,978	3,723	6,152
2523	2,242	5,671	6,968

1). เป็นราคาข้าวเปลือก บาทต่อเกวียน ข้าวเปลือก 1 เกวียนสีเป็นข้าวสารได้ราว 0.60-0.65 ตัน

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2522/23.

2). ราคาขายส่ง คัดจากข้าว 5 % ที่ตลาดกรุงเทพ ฯ

3). ราคาเฉลี่ยของข้าวทุกชนิดที่ส่งออก

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน.

บทบาทของรัฐบาลไทยในการรูดผลผลิตส่วนเกินจากสาขาเกษตรและเหมืองแร่ เพื่อการพัฒนา สาธารณูปโภคและบริการ ในด้านหนึ่งได้นำไปสู่การเติบโตของชนชั้นนายทุน อีกด้านหนึ่งทำให้ ชาวนาส่วนใหญ่จนลง กลุ่มเผด็จการทหารข้าราชการ ใ้ค้อย ๆ ผนึกกำลังเป็นพันธมิตรกับชนชั้นนายทุน ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสงครามอินโดจีน และการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐ ฯ ในไทย

“การลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อการพัฒนาและความมั่นคงอย่างขนานใหญ่ ทำให้การซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร กลายเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ ฯ และบริเวณใกล้เคียง ภายกเด็กกฎหมายจำกัดขนาดที่ดิน (ซึ่งเดิมเคยห้ามมีที่ดินเกินคนละ 50 ไร่—ผู้อ้าง) ช่วยเป็นฐาน ความมั่งคั่งให้กับนักธุรกิจเชื้อสายจีน และข้าราชการระดับสูง ผู้สามารถที่จะล่วงรู้ข่าวสารข้อมูล เกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ นี่เป็นการปูพื้นฐานสำหรับการเติบโตของนักธุรกิจ ข้าราชการ นายทหารรุ่นใหม่ ซึ่งสามารถสร้างความร่ำรวยได้จากการเก็งกำไรจากที่ดิน, การลงทุนในธุรกิจ บริการและธุรกิจเกี่ยวข้องกับสงครามอื่น ๆ”³⁷

รัฐเองมีบทบาทในการพัฒนาที่ดินน้อยมาก โครงการที่มีอยู่คือ การจัดสรรที่รกร้างว่างเปล่าให้ ราษฎรเข้าทำกิน และการจัดรูปที่ดิน (land consolidation) ส่วนการปฏิรูปที่ดินนั้นไม่ได้รับความสนใจ จนกระทั่งเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ทั้งนี้ คงจะเนื่องมาจากอิทธิพลของชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ที่สามารถชักชวนการ ปฏิรูปที่ดินได้โดยตลอดมา โครงการจัดสรรที่รกร้างว่างเปล่าให้ราษฎรทำกิน เริ่มมาตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยที่รัฐบาลจัดสรรที่ดินสาธารณะ เช่น บ้ำ ที่ยังไม่มีใครไปจับจอง ให้ราษฎรที่ไม่ มีที่ทำกินหรือคนที่เดือดร้อนเรื่องการทำมาหากิน รวมทั้ง ราษฎรที่ทำกินเดิมต้องถูกน้ำท่วม เพราะผลจาก การสร้างเขื่อน, อ่างเก็บน้ำ ได้เป็นเจ้าของที่ดินแปลงเล็ก ๆ ขนาดพอทำกิน อย่างไรก็ตามแม้โครงการนี้ จะทำติดต่อกันมาหลายสิบปี แต่ก็มีส่วนสร้างชาวนาชาวไร่ขนาดย่อมขึ้นมาได้จำนวนหนึ่ง กล่าวคือ สำหรับ ภาคกลางจนถึงปี 2521 มีครอบครัวรวม 49,105 ครอบครัว หรือราว ร้อยละ 6 ของครอบครัวเกษตรกร ทั้งหมดในป็นั้น ได้รับการจัดสรรที่ทำกินตามโครงการนิคมสร้างตนเองและโครงการของสหกรณ์ที่ดิน³⁸

ส่วนโครงการจัดรูปที่ดินนั้น รัฐบาลไทยด้วยความช่วยเหลือของไต้หวันและเนเธอร์แลนด์ ได้ ดำเนินโครงการจัดรูปที่ดินในภาคกลาง 2 แห่งด้วยกันคือ ที่สิงห์บุรีและชัยนาท ตั้งแต่ปี 2516 โครงการ นี้ดำเนินการในบริเวณที่มีชาวนาชาวไร่ ทำมาหากินตามปกติอยู่แล้ว โดยโครงการจะลงทุนในด้านการจัด ระบบชลประทาน คุคลองระบายน้ำ การปรับระดับที่ดินและจัดรูปที่ดิน โดยเปลี่ยนเส้นเขตแดนของแปลง ที่ดินแต่เดิม ให้แต่ละแปลงสามารถที่จะได้รับการชลประทาน, มีการระบายน้ำและสามารถขนส่งพืชผลสู่ ตลาดได้อย่างทั่วถึงกัน โครงการจัดรูปที่ดินทั้งสองแห่งมีครอบครัวเกษตรกร (ครอบครัวมีสมาชิกเฉลี่ย ครอบครัวละ 6 คน) เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 6,750 ครอบครัว พื้นที่ที่ได้ดำเนินการไปจนถึงปี 2521 มี ทั้งหมดราว 99,000 ไร่³⁹

โครงการจัดรูปที่ดิน สามารถทำให้มีการปลูกพืชปีละ 2 ครั้ง ได้มากกว่า ร้อยละ 80 ของพื้นที่ ในโครงการมีการใช้พันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง, มีการปลูกพืชอย่างหนาแน่นเพิ่มขึ้น รวมทั้งการใช้ปุ๋ย และเครื่องทุ่นแรงเพิ่มขึ้น ทำให้ผลผลิตต่อไร่และผลผลิตโดยรวมเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามความสำเร็จ

ของโครงการนี้ เป็นผลเนื่องมาจากการลงทุนหนุนช่วยของรัฐบาลและเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นหลัก ค่าใช้จ่ายของโครงการตกประมาณ 360 ล้านบาท และการเก็บค่าธรรมเนียมนอกจากชาวนาชาวไร่ในโครงการเก็บเพียงร้อยละ 10 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดเท่านั้น⁴⁰ นอกไปจากนี้แล้ว การพัฒนาการปลูกพืชในหน้าแล้งของโครงการ ก็มีผลเท่ากับแย้งน้ำมาจากบริเวณอื่น ทำให้บริเวณอื่นไม่สามารถปลูกพืชครั้งที่สองได้ ดังนั้น โครงการจัดรูปที่ดินดังกล่าวจึงเป็นเพียงโครงการทดลองสำหรับไว้อวด ซึ่งให้ประโยชน์แก่ชาวนาเพียงส่วนน้อย ขณะเดียวกันก็มีผลในการเพิ่มความแตกต่างทางชนชั้นในชนบทด้วย

นอกจากความพยายามที่จะยกระดับพลังทางการผลิต รัฐบาลไทยนับตั้งแต่ปี 2503 ยังได้เพิ่มความสนใจในการควบคุมอุตสาหกรรมและจิตสำนึก โดยผ่านทางกรรการศึกษาศึกษาและการศาสนา งบประมาณสำหรับการศึกษาและวัฒนธรรมได้เพิ่มจาก 1,082 ล้านบาท ในปี 2504 (16.2 % ของงบทั้งหมด) เป็น 22,583 ล้านบาท ในปี 2523 (20.7 % ของงบทั้งหมด)⁴¹ กิจการวิทยุและโทรทัศน์ซึ่งคุมโดยรัฐบาลก็ได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว การลงทุนของรัฐบาลในกิจการเหล่านี้ วิเคราะห์ให้ถึงที่สุดแล้วก็เพื่อ

*“ยกระดับมวลชนให้มีระดับทางวัฒนธรรมและจริยธรรมให้สูงขึ้น ถึงขั้นสอดคล้องกับความต้องการของพลังทางการผลิตเพื่อการพัฒนา ซึ่งนั่นก็คือ เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นผู้ปกครอง”*⁴²

นอกจากการควบคุมการศึกษาและสื่อมวลชนแล้ว รัฐบาลยังได้เปลี่ยนแปลงระบบการบริหารคณะสงฆ์เสียใหม่ เพื่อที่จะรวมศูนย์การบริหารเข้าสู่ส่วนกลางซึ่งรัฐบาลสามารถควบคุมได้มากขึ้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปี 2484 ซึ่งแบ่งอำนาจออกเป็นสามฝ่าย ตามแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยถูกยกเลิกและแทนที่ด้วย พระราชบัญญัติสงฆ์ปี 2505 ซึ่งมีผลในการรวมศูนย์การปกครองให้สงฆ์มีอำนาจอย่างกว้างขวาง การจัดองค์การสงฆ์ใหม่ครั้งนี้ ทำให้รัฐบาลสามารถใช้คณะสงฆ์ในการช่วยเสริมสร้างความเป็นรัฐชาติ และเสริมสร้างความเป็นเอกภาพของรัฐบาล ซึ่งเป็นเงื่อนไขอันจำเป็น สำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย⁴³

บทบาทของกฎหมาย⁴⁴ ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมเกษตร

ชนชั้นนายทุนของไทยซึ่งพัฒนามาจากพ่อค้า และส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน เป็นชนชั้นที่สามารถปรับตัวสร้างพันธมิตรกับชนชั้นเจ้าที่ดิน, นายทุนต่างชาติและนายทหารข้าราชการที่มีอำนาจปกครองประเทศได้อย่างยืดหยุ่นตลอดมา ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง และโดยเฉพาะหลังจากที่คอมมิวนิสต์มีชัยชนะในจีนแผ่นดินใหญ่ในปี 2492 พ่อค้าเชื้อสายจีนในไทยที่เคยส่งเงินกลับไปให้ญาติพี่น้องในเมืองจีนได้หันมาใช้เงินลงทุนในประเทศไทยมากขึ้น พวกนายทุนการค้าเหล่านี้หลายคนสามารถสะสม

ทุนได้มากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (จากการกักตุนสินค้า, เก็งกำไร ฯลฯ) พวกเขาได้เริ่มจัดตั้งธนาคาร, บริษัทประกันภัย, สมาคมการค้า, ลงทุนในอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น น้ำตาล, โรงสีข้าว, โรงเลื่อย รวมทั้งโรงงานทอผ้า โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์กับพวกทหาร ข้าราชการที่มีอำนาจ⁴⁵ บางคนก็หากินจากการเป็นนายหน้า(คอมปะโทร้) ให้บริษัทต่างชาติหรือร่วมลงทุนกับบริษัทต่างชาติ

เนื่องจากพวกนายทุนในประเทศไทยมีพื้นฐานมาจากคนต่างชาติ (คนจีนและแขกในบางส่วน) และพัฒนามาจากการเป็นนายทุนการค้า, นายทุนนายหน้า ทำให้พวกเขาต้องสร้างพันธมิตรกับทหาร ข้าราชการที่ปกครองประเทศ โดยการให้สินทรัพย์แก่ผู้มีอำนาจ เพื่อที่เขาจะได้ขอความคุ้มครองและความสะดวกในการดำเนินธุรกิจได้ พวกนายทุนในประเทศไทยไม่ได้พยายามที่จะเข้าไปเป็นรัฐบาลเพื่อควบคุมอำนาจรัฐโดยตรง เพราะเงื่อนไขจำกัดจากการถูกระแวงว่าเป็นคนต่างชาติ แต่พวกเขาสามารถใช้หรือมีอิทธิพลต่อรัฐบาลทางอ้อม โดยผ่านทางทหาร ข้าราชการ นักการเมืองได้ เพราะคนเหล่านี้รู้เรื่องการแก่งแย่งอำนาจทางการเมืองกันมากกว่าที่จะรู้เรื่องธุรกิจ การเป็นพันธมิตรกันระหว่างนายทุนกับกลุ่มทหาร ข้าราชการมีความผูกพันเห็นได้ชัดยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ สฤษดิ์ขึ้นมามีอำนาจในปี 2500 ก็จะเห็นได้จากการที่ นายทหารนักการเมือง ข้าราชการชั้นสูง ดำรงตำแหน่งประธานและกรรมการบริษัทเอกชนจำนวนมาก⁴⁶ อย่างไม่กี่ในช่วง ๆ หลัง พวกนายทุนได้พยายามที่จะเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองโดยตรงมากขึ้น

พวกนายทุนได้มีบทบาทอย่างสำคัญในขบวนการทำให้การเกษตรเป็นการผลิตเพื่อการค้า เนื่องจากการพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทยก็แก่งแย่งกันรื้อถอนโครงสร้างเดิมและอยู่ภายใต้การควบคุมของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง การพัฒนาทุนนิยมในสาขาเกษตรของไทยจึงมีลักษณะเฉพาะและการพัฒนาทำได้จำกัด ลักษณะเฉพาะคือ เนื่องจากเป็นทุนนิยมบริวาร ดังนั้นรบกวนเท่าที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบก่อนทุนนิยมหรือไม่ใช้ทุนนิยมในประเทศบริวาร ยังคงสามารถมีบทบาทรับใช้การสะสมทุน ของทุนนิยมศูนย์กลางได้ พวกนายทุนก็ไม่จำเป็นที่จะต้องไปเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดิมในประเทศไทย ก็เช่นเดียวกับประเทศบริวารอื่น ๆ พวกนายทุนจะพยายามแสวงหากำไรสูงสุดจากการคงซึ่งไว้ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบผู้ผลิตรายย่อย ค้ำยันเหตุผลที่ว่า จะทำให้ต้นทุนการผลิตแรงงานขึ้นใหม่ (reproduction of labour power) อยู่ในระดับต่ำ เพราะสาขาเกษตรแบบเดิมซึ่งเป็นการผลิตเพื่อยังชีพบางส่วนจะเป็นผู้ช่วยออกค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูแรงงาน (ทั้งแรงงานเกษตรที่ผลิตพืชทำเงินและแรงงานที่อพยพไปทำงานในเมือง) ให้บางส่วน โดยที่นายทุนไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าจ้างเพื่อการดำรงชีพของแรงงานตลอดทั้งชีวิต⁴⁷

ในกรณีของไทย สิ่งที่นายทุนทั้งต่างประเทศและไทยสนใจก็คือ การขูดส่วนเกินจากสาขาเกษตร จากปริมาณผลผลิตการแลกเปลี่ยนและการกระจายมากกว่าจากการผลิตโดยตรง นั่นก็คือ นายทุนเน้นการลงทุน

ในทางด้านการค้า, การให้กู้, การส่งสินค้าเกษตรออกและการส่งสินค้าเข้าประเภทปัจจัยการผลิต และสินค้าบริโภคมากกว่าที่จะลงทุนทำฟาร์มเอง ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ การที่ตลาดโลกมีความต้องการสินค้าประเภทน้ำตาล, มันสำปะหลัง, สับปะรดกระป๋อง, ไข่ เพิ่มขึ้น ทำให้นายทุนสนใจที่จะลงทุนในการทำฟาร์มภายใต้ข้อผูกพัน คือ เป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและสินเชื่อให้ชาวไร่ชาวนาและรับซื้อผลผลิตมากขึ้น รวมทั้งเริ่มมีการลงทุนทำไร่ขนาดใหญ่โดยตรงด้วย แต่สาขาเกษตรโดยส่วนใหญ่แล้วยังคงขึ้นอยู่กับผู้ผลิตขนาดเล็กและผู้เช่า ซึ่งต้องพึ่งพาเจ้าที่ดินและนายทุนในระดับสูง

การพัฒนาการผลิตแบบทุนนิยมในสาขาเกษตร ก่อนข้างช้ากว่าในสาขาอื่น แม้แต่ในภาคกลาง ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบทุนนิยมมากกว่าภาคอื่นแล้วก็ตาม ก็เพราะว่า อัตราผลกำไรจากการลงทุนในสาขาการแปรรูปสินค้าเกษตร สาขาการค้ามีกำไรอยู่ไม่แพ้เท่าไรสูงกว่าสาขาการผลิตสินค้าเกษตร โดยจะเห็นได้จากที่อัตราเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาอุตสาหกรรม, การค้า, บริการ ล้วนสูงกว่าอัตราเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์สาขาเกษตร กล่าวคือ เปรียบเทียบผลิตภัณฑ์มวลรวมของสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ในภาคกลาง (รวมกรุงเทพฯ) จากปี 2503 กับปี 2521 จะเห็นได้ว่า ขณะที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาเกษตรเพิ่มขึ้นประมาณ 6 เท่า ผลิตภัณฑ์สาขาบริการเพิ่ม 12 เท่าตัว, สาขาราชการ, ประกันภัย และอสังหาริมทรัพย์เพิ่ม 16 เท่าตัว และสาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น 17 เท่าตัว⁴⁸

พวกกลุ่มที่สามารถหากำไรจากการลงทุนสาขาอุตสาหกรรม, แปรรูปสินค้าเกษตร, การค้าและบริการ ได้สูงกว่าจากการผลิตสินค้าเกษตร ก็เพราะว่ามีการรวมศูนย์ทุนและเทคโนโลยีในเศรษฐกิจสาขาเหล่านี้มากกว่าในสาขาเกษตร การรวมศูนย์ทุนได้นำไปสู่การผูกขาด และการผูกขาดกลุ่ม (oligopoly) ในสาขานอกสาขาเกษตร ซึ่งทำให้กลุ่มที่สามารถได้กำไรสูงกว่ากำไรปรกติ (ในสภาพตลาดที่มีการแข่งขัน) ในการผลิตสินค้าเกษตร ผู้ผลิตส่วนใหญ่ คือ ชาวนาชาวไร่ขนาดเล็กไม่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม, สหกรณ์หรือสมาคมที่เข้มแข็ง จึงมีอำนาจการต่อรองต่ำ ในขณะที่การขยายส่ง การส่งออกสินค้าส่วนใหญ่ ถูกควบคุมโดยพ่อค้าใหญ่จำนวนน้อยราย ทำให้พ่อค้ามีอำนาจการต่อรองสูง การพัฒนาที่มีลักษณะไม่สม่ำเสมอของทุนนิยมทำให้พ่อค้าใหญ่สามารถสะสมและขยายทุนได้เพิ่มขึ้นทุกที ผู้ส่งออกขนาดใหญ่เพียงไม่กี่รายคือผู้ที่สามารถกำหนดราคาพืชผลที่ชาวนาชาวไร่ได้ ส่วนอุตสาหกรรมการแปรรูปสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมสำคัญอีกหลายอย่างก็ค่อย ๆ ถูกรวมอยู่ในความควบคุมของนายทุนขนาดใหญ่จำนวนน้อยรายเพิ่มขึ้นตามลำดับ พวกเขาสามารถมีอำนาจผูกขาดได้ก็โดย สายใยของความเป็นเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องกัน และโดยการร่วมมือกับนายทุนต่างชาติและทหาร ข้าราชการ นักการเมือง⁴⁹

ตารางที่ 9
ขนาดของการผูกขาดการส่งออกโดยผู้ส่งออกรายใหญ่

สินค้า	มูลค่าสินค้าออก		จำนวนผู้ส่งออกรายใหญ่	ปริมาณส่งออกของผู้ส่งออก รายใหญ่คิดเป็นร้อยละของ ปริมาณส่งออกทั้งหมด
	% ของสินค้าออก	ล้านบาท		
ข้าว	16,479	4.45	10	50.64
ยาง	12,340	1.54	2	55.26
คิงกัม	9,256	8.06	1	100.00
ข้าวเปลือก	5,641	5.03	15	44.00
มันสำปะหลัง	9,670	9.2	15	56.16
น้ำตาลทราย	4,786	4.48	2	100.00
รวมสินค้า 6 อย่าง	57,512	17.6		
รวมสินค้า ส่งออกทั้งหมด	106,879	100.00		

ที่มา : เกริกเกียรติ พิณตันต์เสรีธรรม, วิเคราะห์ถึงลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่อื่นในประเทศไทย, สถาบัน
วิจัยคดีและคณะกรรมการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2524.

ธนาคารของกรุงพิไลหารให้ชาวนาชาวไร่กู้ยืม เป็นวิถียางที่สำคัอยู่วิถียางหนึ่ง ในทาระระสมทุน
ของกรุงพิไล ด้งทำให้ชาวนากู้ยืมเพื่อกองทุนเพิ่มขั้นตามลำดับ ในช่วงทศวรรษ 2500 ชาวนารายส่วนใหญ่
เงินจากพ่อค้าที่ขังติด เจ้าที่ดิน, ขุนศึก และเพื่อนบ้านในเอศคราคอกเบียดกัน แต่การที่ขังติดนั้นในอว
ยัติบับในภาคกลาง ทำให้มีการรวมกันยืมอย่างเป็นระบบเพิ่มขึ้น ธนาคารเพื่อการเกษตรของรัฐบาลและ
ธนาคารพาณิชย์ ได้มีสัดส่วนในการให้ชาวนากู้ยืมเพิ่มขึ้น จากที่เคยมีสัดส่วนในการให้กู้ยืมราวร้อยละ 5.0
ของความค่องการสินเชื่อกึ่งหมกใหม่ 2503 สถาบันการเงินได้มีส่วนในการให้ชาวนาชาวไร่กู้ยืมร้อยละ 57.5
ของประมาณความค่องการสินเชื่อกึ่งหมกใหม่ 2522 แม้ว่าครากจากสถาบันการเงินจะเสียคอกเบียด
ถูกกว่าเอกชน แต่ขนาดของหนี้ได้เพิ่มขึ้น ตัวเลขของการกู้ยืมของชาวนาชาวไร่ ทั้งจากเอกชนและ
สถาบันทางการเงินก็ได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก หนี้ทั้งหมดของชาวนาชาวไร่ทั้งประเทศในปี 2503 มีราว 2,320
ล้านบาท แต่ในปี 2522 เพิ่มเป็น 39,197 ล้านบาท⁹ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขนาดการพึ่งพานายทุนการเงิน
ที่เพิ่มขึ้นในระอบข่ายทั่วประเทศ

ภาคกลาง ซึ่งเป็นภาคที่มีสาขาเกษตรพัฒนาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากที่สุด มีส่วนได้รับสิน
เชื่อกจากสถาบันการเงินมากที่สุด เมื่อเทียบกับภาคอื่น คือขณะที่ครอบคลุมวงเกษตรกรภาคกลางมีราวร้อยละ
20.4 ของครอบคลุมวงเกษตรกรทั่วประเทศ แต่มีส่วนได้สินเชื่อกจากสถาบันการเงินร้อยละ 53.1 ของสินเชื่อก

การเกษตรจากสถาบันการเงินทั่วทั้งประเทศ⁵¹ ดังนั้นพวกนายทุนใหญ่ เช่น นายธนาคาร จึงมีบทบาทที่สำคัญในการผนวกโครงสร้างทางการเกษตรของภาคกลางเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก

นอกจากพวกนายทุนการค้าจะได้ขยายตัวขึ้นอย่างมากในช่วงสองทศวรรษที่แล้ว พวกเจ้าที่ดินขนาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยพวกเชื้อพระวงศ์ และขุนนางเก่า, ข้าราชการ นักการเมือง และคหบดี ก็ได้ใช้ความมั่งคั่ง ที่ได้จากการเก็บค่าเช่า, คอกเบี้ย ไปลงทุนในด้านการค้า, การแปรรูป การธนาคาร และการอุตสาหกรรมมากขึ้น เพราะการลงทุนในกิจการเหล่านี้สามารถสร้างผลกำไรได้มากกว่าที่จะไปลงทุนทางด้านการผลิตสินค้าเกษตรเอง การซื้อที่ดินเพิ่มก็มิได้มีลักษณะเพื่อหวังเก็งกำไรจากการที่ที่ดินมีราคาสูงขึ้น และเพื่อหารายได้จากการให้เช่ามาเพื่อการลงทุนทำการเกษตร

การที่เจ้าที่ดินในภาคกลาง ใช้วิธีซื้อส่วนเกินในรูปแบบของค่าเช่า คอกเบี้ย กำไร จากการลงทุนด้านอื่นมากกว่าที่จะลงทุนทำฟาร์มเอง เป็นลักษณะของการพัฒนาทุนนิยมในสาขาเกษตรกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมบริวารอื่น ๆ นอกจากไทยด้วยเช่นกัน อย่างที่นักวิเคราะห์ผู้หนึ่งได้กล่าวไว้

“พวกเจ้าที่ดิน (รายใหญ่) ต้องการค่าเช่าสูง ๆ มากกว่ากำไรจากการลงทุน (ในที่ดิน) ของเขาเอง แนวโน้มของพวกเขาก็เป็นการเพิ่มการขูดรีดชาวนาโดยการเพิ่มค่าเช่า เจ้าของที่ดินไม่สนใจที่จะลงทุนทำฟาร์มเอง โดยจ้างชาวนารับจ้าง เพราะการคงความสัมพันธ์ในรูปการให้เช่า พวกเจ้าของที่ดินสามารถได้แรงงานอย่างเดียวกันมาทำงานให้เขาโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าที่จะจ่ายค่าจ้างให้ชาวนารับจ้าง ชาวนาผู้เช่าสามารถอยู่ได้ เพราะว่า การผลิตอาหารได้เองทำให้เขาค่าใช้จ่ายที่ต้องเลี้ยงครอบครัวไว้บางส่วน ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่ผลตอบแทนที่เปรียบเหมือนค่าจ้างจะถูกกลืนให้ต่ำกว่าระดับค่าจ้างแรงงานตามปกติ”⁵²

ในกรณีของประเทศไทย พวกเจ้าที่ดินสามารถเก็บค่าเช่าได้ระหว่างร้อยละ 30-50 ของราคาสินค้าที่ผลิตได้จากที่ดินที่เขาให้เช่า⁵³ การที่พวกเจ้าที่ดินมีประโยชน์จากการให้เช่าสูงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งของความล้มเหลวของการปฏิรูปที่ดินแบบทุนนิยม ซึ่งไม่ได้เริ่มต้นจนกระทั่งภายหลังที่นักศึกษา ประชาชนได้ลุกฮือขึ้นมาเรียกร้องประชาธิปไตย ในปี 2516 นอกจากแรงผลักดันจากประชาชนทำให้รัฐบาลเริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินแล้ว ในระยะหลัง ๆ พวกเจ้าที่ดินก็ได้จัดสรรเงินทุนที่สะสมได้ไปลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ เช่น การขนส่ง, การก่อสร้าง, การค้า การธนาคาร และการอุตสาหกรรม เพิ่มขึ้น พวกเขาจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นนายทุนที่ไม่ได้มีผลประโยชน์เฉพาะการให้เช่าที่ดินเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ชาวนาผู้เช่า ซึ่งเกือบครึ่งอยู่ในภาคกลาง ก็ยังถูกขูดรีดทั้งในรูปแบบเก่าคือ ค่าเช่า คอกเบี้ยแพง และการถูกคราบน้ำมือ, การซื้อสินค้าราคาแพงและภาษีทางอ้อม

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ นายทุนต่างชาติ รัฐ และกฎหมาย ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ต่างก็มีส่วนร่วมกันมีบทบาทอย่างสำคัญในการทำให้การเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า และในการผนวกความสัมพันธ์แบบไม่ใช้ทุนนิยมในภาคชนบทให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก เพื่อประโยชน์ของชนชั้นที่มีฐานะครอบงำทั้งในและนอกประเทศ ขบวนการดังกล่าวได้มีส่วนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเกษตรในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในภาคกลาง●

เชิงอรรถ

1. *Anthony Brewar, Marxist Theories of Imperialism : A Critical Survey*, London : Routledge and Kegan Paul, 1980.
2. *James Petra, Critical Perspectives on Imperialism and Social Class in the Third World*, New York : Monthly Review Press, 1978.
3. สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2521.
4. *Malcolm Coldwell, "Thailand and Imperialism Strategy In 1980's"* in *Andrew Turton et. al. (ed.), Thailand Roots of Conflict*, London : Spokeman, 1978.
5. *Peter F. Bell, "Cycles of Class Struggle in Thailand"* in *Andrew Turton et.al. (ed.) Ibid*, p. 59. บางส่วนของหนังสือเล่มนี้ได้รับการแปล และตีพิมพ์เป็นภาษาไทยแล้ว ภายใต้ชื่อว่า ฝรั่งมองไทย : เศรษฐกิจแห่งความขัดแย้ง, ตรี วิทย์เสรี บรรณาธิการ, กลุ่มแสงทองจัดพิมพ์ 2523.
6. *Rick Donor, "The Development of Agri-business in Thailand"* in **Bulletin of Concerned Asian Scholars**, Vol. 6 No. 1, Jan-Mar. 1974.
7. *Nicos Poulantzas, Classes in Contemporary Capitalism*, (London : New Left Book, 1976) p. 46.
8. *IBRD World Bank Mission. A Public Development Program for Thailand*, Baltimore : John Hopkin Press, 1959. ฉบับภาษาไทย พิมพ์ปี 2503 โดยกองการสถาปนิกแห่งรัฐบาล [ชื่อทางการของธนาคารโลก คือธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนาการ (International Bank for Reconstruction and Development)]
9. *IBRD, Ibid.*, p. 35.
10. *K. Griffin, The Political Economy of Agrarian Change*, London : Mcmillan 1974.
11. *IBRD, Ibid.*, pp. 68-69.
12. *Susan George, How the Other Half Dies: The Real Reasons for World Hunger*, Harmonds-Worth : Penguin, 1976.
13. ฌรงค์ เพชรประเสริฐ, กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย, กรุงเทพฯ : ปุณฺณ, 2519.
14. หน่วยงานศร ธนาคารแห่งประเทศไทย, "การขยายตัวของธุรกิจการเกษตรจากประเทศพัฒนาเข้าสู่ประเทศกำลังพัฒนา", รายงานเศรษฐกิจรายเดือน, กรกฎาคม 2523.
15. *เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, วิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทย* กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีและคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.

16. วิไลวรรณ วันนิธิกุล, การกักน้ำตาลภายใต้ข้อผูกพัน, การศึกษาเรื่องนโยบายราคาและการตลาดของสินค้าเกษตร เล่ม 5 รายงานเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2523.
17. วัชรวิยา ไตสงวน, การศึกษาเรื่องระบบตลาดของสับปะรดในประเทศไทย, การศึกษาเรื่องนโยบายราคาและการตลาดของสินค้าเกษตร รายงานต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2523.
18. *OTC/ESCAP, UNIT, Transnational Corporations and International Commercialization of Pineapple Canned in Thailand*, Working Paper No.3, Bangkok, 1979.
19. *Department of Customs, Annual Statement of Foreign Trade of Thailand, 1963.*
ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน, ตุลาคม 2524.
20. *กรมเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร*, การศึกษาเรื่องการค้าปลีกภายใต้ข้อผูกพัน 2520, กรกฎาคม 2521.
21. อำนวยเพ็ญ มนุษย์ และ พิพิธ สรรพพิพัฒน์, การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจเรื่องอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ในประเทศไทย, รายงานเสนอในการประชุมทางวิชาการประจำปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 16, 2522.
22. เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, เล่มเดิม, 2523.
23. *Andrew Turton*. "Participation in Rural Development Some Aspects of the Thai Case.", paper presented at the conference on development, **The Peasantry and Development in the Asean Region**, 26-29 May, 1980.
24. เช่น *Thak Chaloemtiarana, Thailand the Politics of Despotic Paternalism*, Bangkok : Social Science Association of Thailand and Thai Khadi Institute, 1979.
25. *สำนักงานสถิติแห่งชาติ*, สมุดสถิติประจำปีประเทศไทย 2509.
26. สยามนิกร รวยสัปดาห์, 22 พฤศจิกายน 2523.
27. *World Bank, Thailand : Toward a Development Strategy of Full Participation*, 1978.
28. *สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*, ประเมินผลครั้งแรกของแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (2520-2522), กรุงเทพฯ, 2523.
29. *Thak Chaloemtiarana*, เล่มเดิม
30. *สำนักงานสถิติกลาง*, วารสารสถิติ มกราคม-มีนาคม 2504 ; และ วารสารสถิติ ธันวาคม 2525.
31. *Peter F. Bell. op. cit.*, p. 64.
32. *สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*, เล่มเดิม.
33. *J.C. Ingram, op. cit.; Andrew Turton, op. cit.*
34. อัมมาร์ สยามวลา, ข้าวในเศรษฐกิจไทย, กรุงเทพฯ : โครงการตำราเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2522.
35. *Trent J. Bertrand*, "Rural Taxation in Thailand", *Journal of Asian Affairs*, Vol. XLIII No. 2, Summer 1969, p. 179-180.

36. **Ibid**, p.180.
37. *Thak Chaloemtiarana, op. cit..*
38. *Suthiporn Chirapanda and Warwate Tamrongtanyalak, Resettlement in Thailand*, Bangkok: Mass and Media, 1980.
39. *Ilaco Chao Phya, Irrigation Improvement Project Stage I, Project Completion Report*.
40. เด่มเดียวกัน,
41. สำนักงานสถิติกลาง, วารสารสถิติ มกราคม-มีนาคม 2504; และ วารสารสถิติ ธันวาคม 2522.
42. *Antoneo Gramsci, Selection From the Prison Notebook*, London: Quintin Hoare and Geaffruy Nawell Smith, 1970, p. 258.
43. *Thak Chaloemtiarana, op. cit..*
44. 'กฎที่' มาจากคำว่า bourgeois (ชนชั้นเจ้าสมบัติหรือนายทุน) เป็นคำที่กินความครอบคลุมถึงนายทุนทุกประเภท นักทฤษฎีหนึ่งให้คำจำกัดความว่า หมายถึงกลุ่มชนที่ได้รับมรดกส่วนเกินซึ่งเขาไม่ได้เป็นผู้ลงแรงสร้าง ขึ้น และได้ใช้มรดกส่วนเกินนั้นไปในการสะสมและขยายทุน (*Eric J. Hobsbawn (ed.), Karl Marx Pre-capitalist Economic Formations*, London: Lawrence and Wishart, 1978.
45. ณรงค์ เพชรประเสริฐ, "การขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย 2488-ปัจจุบัน" ในวารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 4 เล่มที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2524).
46. *Phasuk Phongpaichitra, Economic and Social Transformation of Thailand 1957-76*, Bangkok: Chulalongkorn University Social Research Institute, 1980.
47. *Immanuel Wallerstein, The Capitalist World Economy*, Cambridge University Press, 1977, p. 147.
48. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **Regional Gross Domestic Product 1960-3 และ Gross Regional and Provincial Product 1978**.
49. ณรงค์ เพชรประเสริฐ, เด่มเดิม; และ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนในประเทศไทย", วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 4 เล่ม 1 (มกราคม-มิถุนายน 2524).
50. กลุ่มพัฒนาสินค้าและการเกษตร ธนาคารแห่งประเทศไทย, สินค้าการเกษตรในประเทศไทย, กรุงเทพฯ, ตุลาคม 2523.
51. เด่มเดียวกัน,
52. *Chantal de Crisenoy, "Capitalism and Agriculture" in Economy and Society, Vol. 8 No. 1, Feb. 1981.*
53. *วิทยากร เชียงกุล, ปัญหาพื้นฐานของชาวนาไทย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าสีโก, 2522.*